

ОПЕРАТИВНИЙ ГЕНДЕРНИЙ АНАЛІЗ ВЛАДИ Й УЧАСТІ

ГО «Безпечний Простір»
CARE Ukraine
Agence Française de Développement

Запоріжжя, Запорізька область
Вересень 2025 р.

Скорочення та аббревіатури

ГЗН	Гендерно зумовлене насильство
RGA-P	Оперативний гендерний аналіз влади та участі (гендерний аналіз)
ОВА	Обласна військова адміністрація
WLiE	Women Lead in Emergencies
ГО	Громадська організація
ГЕС	Гідроелектростанція
ЖЛНС	Жіноче лідерство в надзвичайних ситуаціях
ВПО	Внутрішньо переміщені особи
ЗУ	Закон України
ТГ	Територіальна громада
СТГ	Сільська територіальна громада
СР	Сільська рада
ФГАЗ	Фокус-групи активних жінок
ФГЖЖ	Фокус-групи жінок-жительок громад
ФГ	Фокус-група
ЖФГ	Жіноча фокус-група
ЧФГ	Чоловіча фокус-група
КІ	Ключова інформантка
ІКІ	Інтерв'ю ключової інформантки
БФ	Благодійний фонд

Стислий огляд

Четвертий рік після повномасштабного вторгнення в непростих умовах живуть жінки в Біленьківській, Долинській, Михайлівській, Михайло-Лукашівській, Петро-Михайлівській, Широківській сільських територіальних громадах Запорізького району Запорізької області.

Життєве підґрунтя нашого аналізу – це реальна війна, в умовах якої відбувається перерозподіл гендерних ролей. Більшість жінок у громадах його приймає, але говорить про потребу в допомозі (фізичній, психологічній та ін.).

Специфікою Біленьківської, Михайлівської, Михайло-Лукашівської, Петро-Михайлівської, Широківської СТГ було і є те, що тривалий час провідні ролі в управлінні цими громадами виконуються жінками. На зараз Долинська і Широківська СТГ очолюються чоловіками, проте жіноче представництво в сільських радах цих громад не є в меншості.

Тривала війна вимагає постійної жіночої небайдужості, її активної участі у прийнятті рішень, у вирішенні проблем громади. Гуртування активних жінок навколо громадських лідерок є непростим завданням, його на сьогодні виконує ГО «Безпечний простір» через залучення грантового проекту, зокрема WLiE (від CARE в Україні («CARE Україна»)), який виконується у Біленьківській, Долинській, Михайлівській, Михайло-Лукашівській, Петро-Михайлівській, Широківській СТГ Запорізького району Запорізької області.

У період війни формування і підтримка жіночого активу і жінок-лідерок – нелегка справа, вона подеколи вимагає надзусиль з боку представників громадських організацій, від самих жінок з активною життєвою позицією, а також від керівництва громад.

RGA-P доводить, що у всіх шести СТГ жінки добре обізнані зі структурою управління і особливостями прийняття рішень, вони знають свої права і розуміють межі своїх можливостей у процесах внесення пропозицій, у громадських обговореннях тощо.

Проте є певні перешкоди і загрози (як об'єктивні, так і суб'єктивні), з якими стикаються жінки в Біленьківській, Долинській, Михайлівській, Михайло-Лукашівській, Петро-Михайлівській, Широківській СТГ:

це безпекова ситуація, пов'язана з війною і збереженням життя (близькість до лінії ведення бойових дій, загрози обстрілів з різних видів зброї, загроза поранення/смерті тощо);

безпекова ситуація, пов'язана з війною і можливістю життєдіяльності громади (наявність укриттів, доступність зв'язку й освітніх послуг, медична допомога, допомога рятувальників, можливість отримувати транспортні, поштові, банківські послуги, наявність достатньої кількості магазинів, харчових продуктів, питної води тощо);

це проблема жіночого безробіття (через відсутність робочих місць у громаді; через страх залишати вдома дитину саму; через потребу у догляді за літніми членами родини та ін.).

Ситуація з відсутністю автобусного(маршрутного) сполучення між селами в громаді або між селами і містами – це мегапроблема для людей з віддалених і малочисельних сіл. Пощастило тим, хто живе в центральних селах громади та біля великих автомобільних доріг. Для активних жінок транспорт, як виявилось під час дослідження, теж має велике значення, адже для участі в активностях, у заходах проєкту жінки з'їжджаються з території усієї громади.

Попри складні і проблемні моменти, жінки готові вчитись лідерству і допомагати громаді, якщо будуть відчувати, що реалізація їх ініціатив реальна і що це потрібно жителям громади. Активні жінки під час ФГ, говорячи про роботу на користь громади, порушують проблеми мотивації, стимулу і винагороди. Для них це важливо.

Активність і лідерство жінок у громадах може мати і негативні моменти. Зокрема відкритий осуд сусідів, неприховані словесні образи від інших мешканок села, які живуть у полоні гендерних стереотипів; конфлікти з рідними через те, що приділяють увагу не родичам і господарству, а стороннім людям у громаді; це небезпеки і загрози під час дороги, якщо добирається на зустріч лідерської групи самостійно і т.п. При планування проєктів мають враховуватись такі нюанси і передбачатись додаткова робота з активістками і лідерками щодо психологічного супроводу проєкту, занять із жіночої самооборони, виділення транспорту на час проєктних заходів тощо.

RGA-P доводить, що в процесі роботи з активними жінками і жінками-лідерками в сільських громадах до їх бажань, пропозицій, порад треба дослухатись. Ці жінки вчать, аби далі працювати на громадську користь.

Вступ

Цей Оперативний гендерний аналіз влади та участі є частиною проекту **Жіноче лідерство у надзвичайних ситуаціях в Біленьківській, Долинській, Михайлівській, Михайло-Лукашівській, Петро-Михайлівській, Широківській сільських територіальних громадах Запорізького району Запорізької області в контексті війни в Україні.**

Цей проект фінансується CARE в Україні («CARE Україна») для підтримки жінок, що постраждали від кризи, викликаної війною, щоб вони частіше брали більш значущу участь у житті своєї громади та в гуманітарному реагуванні в Біленьківській, Долинській, Михайлівській, Михайло-Лукашівській, Петро-Михайлівській, Широківській СТГ Запорізького району Запорізької області. **Значуща участь означає, що жінки можуть бути активними у прийнятті суспільних та гуманітарних рішень за власним бажанням, відчувати можливість вільно висловлювати свою думку, та мати реальний вплив на рішення, які приймаються.**

1.1. Цілі Оперативного гендерного аналізу влади та участі (RGA-P)

Це перший гендерний аналіз (RGA-P), проведений в Біленьківській, Долинській, Михайлівській, Михайло-Лукашівській, Петро-Михайлівській, Широківській сільських територіальних громадах Запорізького району Запорізької області.

Оперативний гендерний аналіз влади та участі дає уявлення про те, чи беруть участь (різні) жінки в місцевому управлінні та прийнятті рішень у гуманітарній сфері, як і чому (різні) жінки беруть участь у місцевому управлінні та прийнятті рішень у гуманітарній сфері. Для зазначених сільських територіальних громад це вкрай важливо, оскільки в Україні вже багато років триває війна, в якій Україна боронить свої землі від загарбницьких дій Російської Федерації.

Цей аналіз має конкретний фокус: залученість громад до проекту «Жіноче лідерство в надзвичайних ситуаціях», і те, як гендер, владні відносини та криза впливають на участь і лідерство людей, зокрема жінок, у цих громадах.

Гендерний аналіз (RGA-P) відповідає на п'ять основних дослідницьких питань:

1. Де, як і ким приймаються рішення щодо доступу/розподілу прав, ресурсів та допомоги для постраждалих від кризи громад?
2. Чи беруть зараз жінки участь у прийнятті рішень на місцевому рівні та в гуманітарній діяльності, які жінки і як саме, та чи є вони лідерками?
3. Які основні перешкоди для участі (різних груп) жінок?

4. Які потенційні точки входу (для проекту WLiE) для посилення жіночої участі та лідерства?

5. Які потенційні ризики для жінок від участі у проекті з жіночого лідерства та як їх можна пом'якшити?

Основна мета Оперативного гендерного аналізу влади та участі у проекті WLiE – надати інформацію та аналіз для команди проекту WLiE в представництво CARE DE в Україні («CARE Україна») для використання при розробці проектних заходів і матеріалів, наданні рекомендацій жіночим групам під час їхньої діяльності, а також для формування планів зменшення ризиків.

RGAP також сприяє розширенню знань та навчанню щодо участі та лідерства жінок у прийнятті рішень у гуманітарній сфері/

1.2. Опис ситуації в Біленьківській, Долинській, Михайлівській, Михайло-Лукашівській, Петро-Михайлівській, Широківській громадах Запорізького району Запорізької області в контексті війни в Україні

Збройна агресія Російської Федерації проти України триває одинадцять років. Від початку повномасштабного вторгнення військ Російської Федерації в Україну (24 лютого 2022 року) минуло вже три роки – і відтоді більша частина Запорізької області (понад 70 %) тимчасово окупована.

До повномасштабного вторгнення в області було п'ять великих районів, до складу яких входили 36 сільських, 17 селищних і 14 міських територіальних громад.¹

Рис. 1. Територія Запорізької області до окупації.²

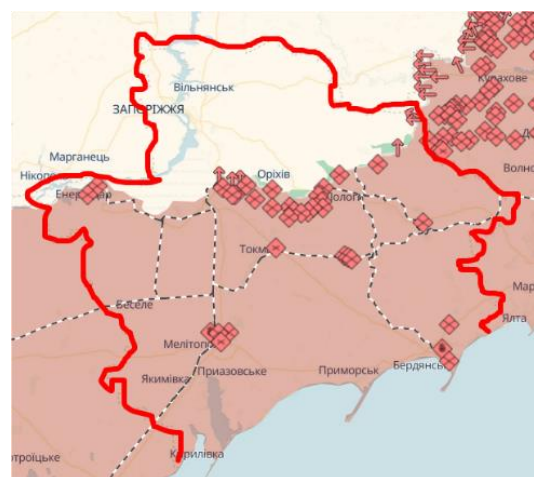

Рис. 2. Підконтрольна Україні і тимчасово окупована частини території Запорізької області.³ (04.08.2025)

¹ Атлас адміністративно-територіального устрою області. Запоріжжя, серпень, 2020. URL: https://www.zoda.gov.ua/files/WP_Article_File/original/000142/142760.pdf (Дата звернення 10.06.2025).

² Там само

³ DeepStateMap. URL: <https://deepstatemap.live/#8/47.3295156/34.7167969> (Дата звернення 04.08.2025).

Нині під контролем української влади знаходяться: Запорізький район; менша частина Пологівського району; і (на момент цього аналізу) декілька населених пунктів Василівського району. Повністю під тимчасовою окупацією Мелітопольський і Бердянський райони.

На зараз межа з тимчасово окупованими територіями – це, переважно, зона бойових дій. Загальна безпекова ситуація в запорізькому регіоні несприятлива.

Громадська організація «Безпечний простір» уже взаємодіяла з сільськими територіальними громадами Запорізького району в попередніх проєктах. До нинішнього – «Жіноче лідерство в надзвичайних ситуаціях», за підтримки Представництва CARE **DE** в Україні («CARE Україна») – ГО «Безпечний простір» долучила шість сільських територіальних громад Запорізького району – Біленьківську, Долинську, Михайлівську, Михайло-Лукашівську, Петро-Михайлівську та Широківську.

Посилання на електронні ресурси цих громад можна знайти на сайті Запорізької районної державної адміністрації.⁴

Рис. 3. Громади Запорізького району.⁵

⁴ Запорізька районна державна адміністрація: офіційний сайт. URL: <https://zrda.gov.ua/silski-selyshchni-ta-miskirady/posylannya-na-ofitsiyni-sayty-hromad/> (Дата звернення 10.06.2025).

⁵ Атлас адміністративно-територіального устрою області. Запоріжжя, серпень, 2020.

Усі ці громади включені до оновленого «Переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією» (Наказ Міністерства розвитку від 28.02.2025 № 376) як території можливих бойових дій.⁶

Щодо назви Михайлівська територіальна громада. У Запорізькій області до повномасштабного вторгнення таких було дві. Одна – Михайлівська сільська у Запорізькому районі (підконтрольна Україні). І саме про неї йтиметься надалі в тексті. Друга – Михайлівська селищна у Василівському районі (нині тимчасово окупована територія).

У контексті опису локації важливо уточнити такі поняття, як територіальна громада; житель; територія територіальної громади:

«Територіальна громада – жителі, об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, селищ, міст, що мають єдиний адміністративний центр».⁷

«Житель – громадянин України, який задекларував або зареєстрував місце проживання на території територіальної громади або фактичне місце проживання/перебування якого підтверджується довідкою про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи..., крім військовослужбовця строкової служби, фізичної особи, яка за вироком суду перебуває у місці позбавлення волі».⁸

«Територія територіальної громади – нерозривна територія, в межах якої територіальна громада здійснює свої повноваження щодо вирішення питань місцевого значення відповідно до Конституції і законів України, як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування».⁹

Біленьківська, Долинська, Широківська сільські територіальні громади знаходяться на правому березі Дніпра. Інші три – Михайлівська, Михайло-Лукашівська, Петро-Михайлівська – на лівому. Два береги Дніпра в межах Запорізького району поєднуються мостами і греблею Дніпрогесу. Території всіх зазначених сільських громад обстрілюються ворогом. Інтенсивність

⁶ Перелік територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією» (Наказ Міністерства розвитку від 28.02.2025 № 376 ("Про затвердження Переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією).

URL: <https://mindev.gov.ua/storage/app/sites/1/uploaded-files/perelik-nakaz-1151-vid-15-lypnja-2025.pdf> (Дата звернення 20.07.2025).

⁷ Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text> (Дата звернення 05.06.2025).

⁸ Там само.

⁹ Там само.

і наслідки обстрілів – відрізняються. Частина населених пунктів на правобережжі уже досяжна для артилерійських обстрілів, для атак frv-дронів по людях і транспорту.

У разі активізації наступальних дій ворога – територіальне розташування цих громад впливатиме на особливості евакуації населення, а також на формування стратегій виживання.

Загалом війна негативно позначається на житті цивільного населення і функціонуванні цивільної інфраструктури громад (Біленьківської, Долинської, Михайлівської, Михайло-Лукашівської, Петро-Михайлівської, Широківської): постійні тривоги, обстріли територій громад з різних видів зброї, людські травми і жертви, руйнування житлових будинків та підприємств, підриви сільгосптехніки на полях, знищення врожаю, життя в постійному стресі тощо. Як наслідок – внутрішня і зовнішня міграція населення; закриття бізнесів (відповідно – втрати для місцевих бюджетів, безробіття) та ін.

Жителі певних населених пунктів були очевидцями обміління Дніпра через підлив російським агресором дамби Каховської ГЕС і безпосередньо побачили і відчули наслідки цієї катастрофи: зниження рівня води в Дніпрі та штучне зневоднення Каховського водосховища. Це, у свою чергу, вплинуло на рівень води в колодязях і скважинах, на певний час унеможливило забір дніпровської води для потреб приватних і фермерських господарств та змусило жителів і керівництво громад шукати інші чи удосконалювати вже наявні шляхи забезпечення водою. Про воду як одне з ключових джерел життя зазначалося в гендерних дослідженнях CARE.¹⁰

Загальна мобілізація чоловіків для участі у воєнних діях, чоловічі втрати або інвалідизація на війні, переховування чоловіків від мобілізації також мають свої наслідки – це потреба у зміні чи перерозподілі гендерних ролей жінки. Робочі місця чоловіків вивільняються і потребують заміщення. Перші, на кого розраховують у громадах, – це жінки (тут не варто забувати, що вони також мають законне право стати захисницями України). Водночас, жінки мають і надалі продовжувати виконувати свій традиційний гендерний функціонал: йдеться про виконання попередніх професійних обов'язків, виховання дітей, роботу у власному господарстві, догляд за старшими членами родини, допомога самотнім сусідам та ін.

Зазвичай, перебуваючи на небезпечних територіях, жінки постають перед вибором: заради безпеки (у першу чергу своїх дітей і рідних) виїхати, але такий вибір не означатиме, що їх життя буде легшим і простішим, і не всі мають можливість переїжджати; або, залишаючись на своїй території, проявити лідерські якості, об'єднатись з іншими жінками та у взаємодії з

¹⁰ Rapid Gender Analysis: Ukraine. August 2024. URL: <https://www.care.de/media/websitedateien/care-allgemeines/publikationen/advocacy/care-rga-ukraine-2024.pdf> (Дата звернення 15.06.2025).

владою вирішувати, наскільки це можливо, проблеми на місцях; або просто жити, пристосовуючись до ситуації та обставин.

1.3. Демографічний портрет

Основні інформатори демографічних даних в Україні – офіційні статистичні органи – обласні, національні. Війна впливає також і на роботу статистичних установ. На сайті Головного управління статистики в Запорізькій області щодо потрібної нам інформації за певний період 2025 року є позначки «публікацію перенесено»¹¹ з офіційним пояснення відсутності оновленої інформації відповідно до **ЗУ «Про захист інтересів суб'єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни»**.¹²

На зараз демографічні портрети СТГ можна описати, використовуючи інформацію з їх офіційних сайтів, де вказується (не завжди) загальна чисельність населення, може зазначатися також поділ за віком, статями.

За рахунок прибуття внутрішньо переміщених осіб спостерігається збільшення кількості жителів у шести зазначених громадах Запорізького району. Інформація про кількість ВПО може подаватися на офіційних сайтах СТГ. Водночас на сайтах громад не вказується чисельність місцевого населення, котра виїхала з території громади на початку повномасштабного вторгнення і не повернулася. Про тих, хто повернувся, також не згадується.

У СТГ Запорізького району реєструються як ВПО жителі міста Запоріжжя. Особливо, якщо на територіях громад розташовані садові товариства. Про це ще в 2023 році говорила голова Михайлівської сільської ради Алла Король кореспонденту Укрінформу: «У нас сьогодні близько тисячі, як ми їх називаємо, **“справжніх ВПО”**. Ті люди, які приїхали до нас з тимчасово окупованих територій, або де ведуться активні бойові дії <...> Багато хто перереєструвався в нас із Запоріжжя. Місто ж теж у реєстрі Мінрегіону вказано як таке, де можуть проходити бойові дії. Як і весь Запорізький район...».¹³

Про подібну ситуацію з міграцією населення з обласного міста (на території садових товариств) і обрахуванням числа жителів у сільських громадах у межах Запорізького району говорив голова Широківської СГ Денис Коротенко в 2025 році в інтерв'ю інтернет-медіа: «Через це визначити точну кількість населення складно. Але якщо орієнтуватися на обсяги

¹¹ Головне управління статистики в Запорізькій області : офіційний сайт. URL:

<https://www.zp.ukrstat.gov.ua/index.php/10-diyalnist-golovnego-upravlinnya/688-shchodo-perenesennya-terminiv-oprilyudnennya-informatsiji> (Дата звернення 05.07.2025).

¹² Закон України «Про захист інтересів суб'єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2115-20#Text> (Дата звернення 05.07.2025).

¹³ Бублик М. Сільська громада. Життя біля війни. 28.08.2023. URL:

<https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/3753956-silska-gromada-zitta-bila-vijni.html> (Дата звернення 15.08.2025).

вивезеного сміття та споживання води до війни й зараз, можна зробити висновок: населення зросло приблизно утричі. За нашими оцінками, загальна чисельність населення Широківської громади становить 40-50 тисяч людей».¹⁴ Тобто в цій ситуації можемо говорити також і про «приховану» міграцію міського населення, коли люди, офіційно не змінюючи реєстрацію місця проживання в обласному центрі, переселяються на територію сільської громади, не змінюючи свій соціальний статус.

Запропоновану нижче таблицю було укладено за інформацією, оприлюдненою на офіційних сайтах громад, а також за даними, зібраними фасилітаторками проекту. Аби продемонструвати, чи змінилась чисельність населення в громадах від початку повномасштабного вторгнення, були зазначені цифри актуальні на серпень 2020 року з «Атласу адміністративно-територіального устрою області. Запоріжжя, серпень 2020».¹⁵

Назва громади	Загальна чисельність (тис.) на серпень 2020 р.	Загальна чисельність (тис.) 2025 р.
Біленьківська	9897	10950 (з них ВПО – 1694) (інформація, надана фасилітаторками проекту)
Долинська	5767	8185 (з них ВПО – 2789) (офіційний сайт ¹⁶)
Михайлівська	6539	12400 (з них ВПО – 6602) (інформація, надана фасилітаторками проекту)
Михайло-Лукашівська	5558	5864 (з них ВПО – 833) (інформація, надана фасилітаторками проекту)
Петро-Михайлівська	5009	4464 (з них ВПО – 1778) (офіційний сайт ¹⁷)
Широківська	13313	13,7 тис. (без ВПО) (офіційний сайт ¹⁸)

Дані стосовно одного й того ж показника населення, можуть різнитися залежно від джерела інформації (офіційні сайти громад, матеріали медіа, інтерв'ю голів сільських рад у медіа, ІКІ та ін.). Збираючи таку інформацію треба бути дуже уважними, адже більшість чисел

¹⁴ Носок О. Війна не зупинила розвиток: як живе прифронтова Широківська громада на Запоріжжі (інтерв'ю). 14.08.2025. URL: <https://1news.zp.ua/voina-ne-ostanovila-razvitie-kak-zhivet-prifrontovaya-shirokovskaya-gromada-pod-zaporozhem/> (Дата звернення 15.08.2025).

¹⁵ Атлас адміністративно-територіального устрою області. Запоріжжя, серпень 2020.

¹⁶ Долинська сільська територіальна громада : офіційний сайт. URL: <https://dolynska-gromada.gov.ua/> (Дата звернення 01.07.2025).

¹⁷ Вас вітає Петро-Михайлівська сільська рада. Петро-Михайлівська сільська рада : офіційний сайт. URL: <https://p-mih-gromada.gov.ua/news/1738324714/> (Дата звернення 01.07.2025).

¹⁸ Про громаду. Широківська громада : офіційний сайт. URL: <https://shtg.gov.ua/about-community> (Дата звернення 01.07.2025).

потребують перевірки й уточнення. Варто робити офіційні запити, у відповідях на які під числами буде підпис посадової особи і відбиток печатки.

Наприклад, на офіційному сайті Широківської СТГ зазначається, що чисельність населення 13,7 тис. осіб (це без ВПО).¹⁹ У одному з інтерв'ю голова цієї громади підкреслює: «До початку війни в нашій громаді проживало близько 15 тисяч людей. Сьогодні офіційно зареєстровано дев'ять тисяч внутрішньо переміщених осіб».²⁰ Одна з ключових інформанток говорить, що «у нас є більше 10 тисяч на разі внутрішньо переміщених осіб» (ІКІ-1, Широківська громада). Щодо цієї СТГ є ще інші цифри. Вони надані фасилітаторками проєкту: кількість населення – 14013 чол. З них жінок – 7345, чоловіків – 6668.

Різняться також інформація про загальну кількість населення і на офіційному сайті Петро-Михайлівської СТГ.²¹ На головній сторінці йдеться про 4778 осіб²², а в рубриці «Соціальний паспорт громади» – про 4464 (вказано, що ці дані на перше січня 2025 року). У «Соціальному паспорті громади» двічі зазначається кількість ВПО, числа різняться. Перший раз – це 1719 осіб, які подаються в переліку загальної кількості осіб у громаді. Другий – 1778 осіб, котрі зареєстровані як ВПО в громаді станом на перше січня 2025 року. У відповіді на питання щодо чисельності населення одна з ключових інформанток говорить, що «у нас з наших 4 600 населення, то у нас 1800 переселенців. Це дуже велика кількість. **Але із них 400 – це в нас з окупованих територій, а всі останні – це з Запоріжжя.** Коли почали два роки назад дуже бити Запоріжжя, люди, які мали дачі, які мали друзів, вони просто переїхали сюди. Так, вони їздять працювати в Запоріжжя, тому що тут немає такої роботи, і повертаються назад все-таки більш спокійно, хоча ми між двох вогнів, як би сказати, це Запоріжжя і Дніпро, і в нас...неспокійно» (ІКІ, Петро-Михайлівська).

Про те, що майже вдвічі зросла кількість жителів у Михайлівській СТГ можна дізнатись з інтерв'ю сільської голови Михайлівської громади Алли Король в газеті «МИГ» у жовтні 2024 року: на той момент нараховувалось «шість тисяч наших мешканців і 5200 вимушених переселенців».²³ На офіційному сайті громади²⁴ є інформація, що Михайлівська СТГ була утворена в 2018 році шляхом об'єднання Михайлівської СР (4494 чол.) і Люцернянської СР

¹⁹ Там само.

²⁰ Носок О. Війна не зупинила розвиток: як живе прифронтна Широківська громада на Запоріжжі (інтерв'ю). 14.08.2025.

²¹ Соціальний паспорт. Петро-Михайлівська сільська рада : офіційний сайт. URL: <https://p-mih-gromada.gov.ua/news/1738324714/> (Дата звернення 01.07.2025).

²² Вас вітає Петро-Михайлівська сільська рада. Петро-Михайлівська сільська рада : офіційний сайт. URL: <https://p-mih-gromada.gov.ua/news/1738324714/> (Дата звернення 01.07.2025).

²³ Розвиток Михайлівської громади: поступово, крок за кроком. МИГ. URL: <https://mig.com.ua/rozvytok-mykhajlivskoi-hromady-postupovo-krok-za-krokom/> (Дата звернення 01.07.2025).

²⁴ Громада. Михайлівська сільська рада : офіційний сайт. URL: <https://mykhailivska-gromada.gov.ua/gromada-15-45-16-05-06-2018/> (Дата звернення 01.07.2025).

(2395 чол.). Разом це було 7889 чол. Нині це вже застаріла інформація. Дані від фасилітаторок проєкту – 12400 осіб. Сюди включено і кількість ВПО.

Важливо усвідомлювати необхідність правильно відбивати перебіг подій у цифрах і числах. Кількісні показники – це матеріал для аналізу, адже «війна вплинула на соціально-демографічну структуру населення» – «з'явилися нові соціальні групи (вдови / діти, які втратили батьків / сім'ї загиблих, поранених, зниклих безвісти / ветерани і ветеранки війни / ВПО)»²⁵

Числа змушують замислюватися, чому, наприклад, у Михайло-Лукашівській СТГ внутрішньо переміщених осіб трохи більше ніж 800, а в Широківській – понад дев'ять тисяч? Чому в Михайлівській СТГ зареєструвалося ВПО в кількості, яка майже дорівнює чисельності самої громади? Хто ці люди? Чим вони займаються? І чи дозволяють, наприклад, ресурси Михайлівської громади обслуговувати таку кількість людей?

Зрозуміло, що підчас війни, зважаючи на безпекову ситуацію, люди часто і швидко переміщуються, змінюють місце проживання як офіційно, так і не офіційно. Усіх порахувати важко. Але якщо ми говоримо про офіційні сайти громад, про офіційне спілкування сільських голів з журналістами, варто бути більш точними й уважними при оприлюдненні числової інформації.

Діляться громади й інформацією про вікові характеристики населення та кількістю чоловіків і жінок. Як правило, СТГ пропонують поділи на вікові групи за якимись своїми критеріями.

Наприклад, у Біленьківській громаді інформація про вік була така: жінки: 0-6 років – 265, 7-14 років – 479, 15-18 років – 258, 19-35 років – 1135, 36-59 років – 2064, 60+ років – 1791; чоловіки: 0-6 років – 214, 7-14 років – 508, 15-18 років – 293, 19-35 років – 973, 36-59 років – 1810, 60+ років – 1160.

Також по Біленьківській громаді є інформація про людей з інвалідністю дорослих 515 (жінок – 238, чоловіків - 277), дітей з інвалідністю – 28 (дівчаток – 15, хлопчиків - 13). У громаді є люди, які постраждали від насильства за ознакою статі, домашнього насильства: це 22 жінки і один чоловік.

Військовослужбовців, ветеранів і ветеранок у Біленьківській СТГ 423 людини. З них троє жінок.

²⁵ Гендерний профіль Запорізької області. 2024. – 38 с. URL: https://dszn-zoda.gov.ua/sites/default/files/loadfiles/gendernyy_profil_zaporizkoyi_oblasti_2024.pdf (Дата звернення 28.05.2025)

На сайті Петро-Михайлівської СТГ представлені, наприклад, такі характеристики населення:²⁶ чоловіки – 2140 осіб, жінки – 2324 осіб; працездатне населення – 2523 осіб, пенсіонери – 1161 осіб.

Діти віком від 0 до 17 років – 780 осіб. Діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, – 16 осіб. Діти з інвалідністю – 19 осіб. Діти з багатодітних сімей – 190 осіб. Одинокі матері – 83 сім'ї.

Є в громаді також учасники Великої вітчизняної війни – 8 осіб, діти війни – 136 осіб. Особи з інвалідністю – 286.

Щодо Михайло-Лукашівської СТГ, то в інформації, наданій фасилітаторкам, вказується загальна кількість жителів – це 5864 осіб (3429 жінок і 2235 чоловіків); у віці до 6 років – 438 особи; 7–17 років – 872 особи; 18–59 років – 2996 осіб; 60+ років – 1625 осіб.

Зазначається також, що в Михайло-Лукашівській громаді 82 багатодітні сім'ї. 38 матерів виховують дітей самостійно; є 1(один) батько-одинок. Осіб з інвалідністю в цій громаді 251 (95 жінок та 156 чоловіків). Кількість дітей з інвалідністю – 20 (7 дівчат та 13 хлопчиків). Також у 93 сім'ях є учасники(ці) бойових дій.

На сайті Долинської СТГ ²⁷ вказується, що з 8185 (на 1 червня 2025 року) жителів громади 4214 – це жінки, чоловіків – 3933.

Попри такий різнобій у класифікації віку, найбільшими за кількістю чоловіків і жінок є групи в громадах, де межі віку визначаються 18 і 60 роками. Це продуктивні за діяльнісними ознаками групи. Друга за кількістю вікова група – 60+. Це чоловіки і жінки пенсійного віку.

1.3. **Методологія аналізу**

Фасилітаторками ГО «Безпечний простір» у квітні 2025 року був проведений первинний збір даних у форматі ФГ. Фокусоване групове інтерв'ю, або метод фокус-групи – це якісний метод у формі розмови кількох респондентів на задану фасилітаторками (модераторками) тему. Він дозволяє розкрити мотивацію учасниць, бачення ними проблем та варіантів їх вирішення.

Фасилітаторки не втручались у розмову, а тільки скеровували її перебіг, фіксували сказане учасницями фокус-груп. При цьому занотовувались як позитивні, так і негативні

²⁶ Соціальний паспорт. Петро-Михайлівська сільська рада : офіційний сайт.

²⁷ Долинська сільська територіальна громада : офіційний сайт. URL: <https://dolynska-gromada.gov.ua/> (Дата звернення 01.07.2025).

відповіді та думки; також учасниці фокус-груп могли за бажанням відповідати або не відповідати на питання.

Громадською організацією «Безпечний простір» було проведено шість фокус-груп (61 учасниця). «ОКТОПУС» провела також шість фокус-груп (44 учасниці). Опитані у фокус-групах від ГО «Безпечний простір» – це активні жінки, які входять до шести ініціативних груп у громадах (Біленьківській, Долинській, Михайлівській, Михайло-Лукашівській, Петро-Михайлівській, Широківській) і які брали участь у попередніх проєктах цієї організації. (У тексті позначатимуться як **ФГАЗ**). У ФГ від «ОКТОПУС» брали участь жінки – жительки тих самих громад, але не залучені до ініціативних груп. (У тексті позначатимуться, як **ФГЖЖ**).

Серед учасниць фокус-груп були місцеві жінки різних соціальних категорій і жінки-ВПО. Зазначеними вище організаціями проводились і опитування жінок у шести громадах.

Важливими для загального аналізу були фокус-групи з чоловіками («ОКТОПУС»), адже в аналізованих громадах спостерігається домінанта жіночого маркера на управлінському рівні. Важливим є представлення позицій чоловіків щодо жіночої активності, участі і лідерства. Опитувані чоловіки, переважно, готові взаємодіяти з жінками (лідерками, активістками, керівницями).

Були проведені інтерв'ю з ключовими інформантками (КІ) в громадах («ОКТОПУС»). Ці інтерв'юювані жінки мають спеціалізовані знання з певних питань завдяки своєму досвіду, експертизі або посаді в громаді чи організації. Опитувались, наприклад, голова сільської територіальної громади, начальниця служби у справах дітей, начальниця відділу соціального захисту населення, керівниця мобільної бригади соціально-психологічної допомоги, фахівчиня по роботі з ветеранами, депутатка сільської ради та інші. У питаннях йшлося про структури прийняття рішень у громадах, де реалізується WLiE, та про участь жінок у цих процесах.

КІ в цьому дослідженні були важливі, адже ключові інформантки у своїх відповідях говорили про ситуації і процеси, які відбуваються в громадах в режимі «тут і зараз». З одного боку, це була важлива актуальна інформація з управлінських «першоджерел», з іншого – стало зрозуміло, що не завжди керівники певних підрозділів у громаді володіють інформацією щодо її життєдіяльності. Найбільш повними і по суті були відповіді сільських голів та їх заступників.

Застосовувався також метод аналізу вторинних даних, який дозволив переглянути та проаналізувати вже наявну й опубліковану в джерелах (наукових, статистичних, законодавчих та інших) інформацію, яка стосується теми аналізу. Медійна активність голів СГ, регулярна представленість роботи ГО і благодійних фондів у медіа, активне ведення власних сайтів, сторінок у соціальних мережах дозволяє збирати оприлюднену нову й актуальну для подібного аналізу інформацію.

Важливим етапом підтвердження відповідності висновків гендерного аналізу очікуванням жінок з лідерських груп була валідація («Безпечний простір»).

2. Структури управління, прийняття рішень та підзвітності в Біленьківській, Долинській, Михайлівській, Михайло-Лукашівській, Петро-Михайлівській, Широківській громадах Запорізького району Запорізької області

Механізми прийняття рішень та структура влади прописані в Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» (1997). Також у цьому документі йдеться про систему місцевого самоврядування в українських селах та громадах. Вона включає: територіальну громаду; сільську раду; сільського голову; виконавчі органи сільської ради; районні та обласні ради, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл; органи самоорганізації населення (стаття 5). Після реформи децентралізації в сільських ТГ активно функціонує інститут старост.²⁸

У ЗУ «Про місцеве самоврядування» зазначається, що «первинним суб'єктом місцевого самоврядування, основним носієм його функцій і повноважень є територіальна громада села» (стаття 6).²⁹ Органами місцевого самоврядування в цьому випадку є сільські ради (стаття 10), а головна посадова особа в ТГ села – це сільський голова. Звернімо увагу на те, що в законодавчих документах (ЗУ «Про місцеве самоврядування», ЗУ «Про добровільне об'єднання територіальних громад» та ін.) вживається словосполучення саме **«сільський голова»**. Це виборна посада. **У масовому публічному просторі більш вживаним є словосполучення «голова громади»**.

Сільський голова «очолює виконавчий комітет відповідної сільської <...> ради, головує на її засіданнях» (стаття 12)³⁰. Виконавчі комітети, відділи, управління – це виконавчі органи сільських рад (стаття 11).

Згідно з Конституцією та законами України може мати місце обмеження прав територіальних громад на місцеве самоврядування, але тільки «в умовах воєнного чи надзвичайного стану» (стаття 21).³¹ **«У Законі України “Про правовий режим воєнного стану”** передбачено, що на територіях, на яких введено воєнний стан <...> можуть утворюватися

²⁸ Закон України «Про внесення змін до Закону України "Про місцеве самоврядування в Україні" щодо вдосконалення правового регулювання інституту старост та його діяльності в умовах воєнного стану» (2024). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3870-20#Text> (20.08.2025).

²⁹ Там само.

³⁰ Там само.

³¹ Там само.

тимчасові державні органи – військові адміністрації».³² Ідеться про те, що «утворення військової адміністрації завжди означає припинення діяльності відповідної місцевої ради».³³ Зворотній процес на таких територіях уможливлується тільки після скасування воєнного стану.

На територіях аналізованих шістьох сільських територіальних громад військові адміністрації не створювались, але ці громади знаходяться в межах Запорізької районної військової адміністрації та Запорізької обласної військової адміністрації.

Жінки, які були задіяні у ФГ, живуть і працюють у сільських територіальних громадах. Як зазначається в «Гендерному профілі країни Україна»: **«Участь жінок на керівних посадах в органах місцевого самоврядування має форму піраміди – чим нижчий рівень влади, тим більша частка жінок»**.³⁴ Приклади аналізованих громад цю тезу підтверджують: чотирма СТГ з шістьох (Біленьківською, Михайлівською, Михайло-Лукашівською, Петро-Михайлівською) керують жінки. Серед заступників сільських голів і в депутатському корпусі більше жінок.

Така гендерна управлінська «заданість» вочевидь має сприяти розвитку жіночого активізму і лідерству в громадах, підтримці жіночих ініціатив. Водночас, таке переважання жінок у керівництві громад вимагає обґрунтованого пояснення з точки зору функціонування гендерної системи на рівні району й області.

ЗУ «Про місцеве самоврядування» регламентує також форми участі територіальної громади у вирішенні питань місцевого значення. Називаються «місцевий референдум; 2) загальні збори (конференція) жителів; 3) місцева ініціатива; 4) громадські слухання; 5) участь жителів у плануванні та розподілі коштів місцевого бюджету; 6) публічні консультації» та інше.³⁵

Хто в громадах дотичний до прийняття рішень, жінки добре орієнтуються. Це простежується як за відповідями опитаних жінок у фокус-групах, так і в ІКІ: «ініціювати можуть жителі села, але все вирішується через голову»; «якщо питання масштабне, то голова громади звертається в область, і вирішується на такому рівні» (ФГАЖ, Долинська громада). «Якщо питання стосується всього села, то зазвичай вирішує староста, але фінанси — це вже на рівні адміністративного центру» (ФГАЖ, Широківська громада). «Саме рішення – голова громади по

³² Методичні рекомендації щодо реалізації військовими адміністраціями населених пунктів та їх посадовими особами окремих повноважень ОМС в умовах воєнного стану (2022). С. 4. URL: https://decentralization.ua/uploads/library/file/830/Metodychni_rekomendatsii_Viyskovi_administratsii_realizatsiia-povnovazhen-2772-7349-2998.1.pdf (Дата звернення 15.06.2025).

³³ Залізнюк В. Хто важливіший: військова адміністрація чи місцева рада (23.04.22). URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/hto-vazhlivishiy-viyskova-administraciya-chi-misceva-rada.html> (Дата звернення 05.06.2025).

³⁴ Гендерний профіль країни Україна ЄС за гендерну рівність: служба допомоги реформам оновлений, липень 2023 року. С. 10. URL: https://euneighbourseast.eu/wp-content/uploads/2024/03/eu4genderhelpdesk_ukrainegenderprofile_2023-cgp_ukr_v5.pdf (Дата звернення 15.06.2025).

³⁵ Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні».

узгодженню з депутатами, та ініціювати розгляд проблеми може будь-хто з жителів громади» (ФГАЖ, Михайлівська громада).

Наведемо приклад взаємодії щодо прийняття рішень у Михайлівській громаді, озвучений під час ФГ з жінками-активістками: «Ми з ініціативною групою підняли питання, що біля клубу треба зробити пішохідний перехід. До нас дослухались і намалювали "зебру" та встановили знак переходу» (ФГАЖ, Михайлівська громада).

Активні жінки під час ФГ зазначали, що коли вони починають озвучувати проблеми, то реакція керівництва громади може бути різною: «Думку свою можемо висловлювати на рівні зборів, але як це вирішиться – велике питання» (ФГАЖ, Долинська громада); «у нашій громаді намагаються почути кожного» (ФГАЖ, Широківська громада); «керівництво громади не чує тих, хто їм "не угодний" з різних причин» (ФГАЖ, Михайлівська громада).

До практичної реалізації у вирішенні проблем можуть підключатись керівники місцевих підприємств і установ, фермери, приватні підприємці. Зазвичай, це допомога ресурсами, технікою: «Наші фермери ініціюють та втілюють деякі питання (розрівняти об'їзну дорогу), допомагають вразливим категоріям» (ФГАЖ, Михайло-Лукашівська громада).

Жительки громад, які брали участь у ФГ «ОКТОПУСУ», також знайомі з механізмом прийняття рішення в громадах: «голова громади, заступники – приймають участь, і в обговоренні депутати, депутатський корпус» (ФГЖЖ, Біленьківська громада); «голова громади, який потім вже, наприклад, збирає сесію зі старостами, депутатами, і він з ними обговорює питання, які наразі турбують» (ФГЖЖ, Широківська громада).

Для прикладу, наведемо чітке розуміння механізму «говорити і впливати» на рішення та дії місцевої влади у відповіді респондентки з ФГ жительок громади (ФГЖЖ): «Я можу висловити свою думку і побажання. Але прийти і сказати, що шановний староста, запишіть, будь ласка, від завтра буде так, то ні. Тому що у нас таких дуже багато. Є певний ланцюжок, за яким ми можемо впливати на прийняття рішень» (ФГЖЖ, Долинська громада).

Жінки також підкреслювали, що зазвичай поінформовані про життя громади, про проблеми та їх вирішення. Комунікація організована через сайти громад, месенджери : «Якись опитування є у Фейсбукці, наприклад. Ми можемо відповідати, і вже з цього беруться наші відповіді. Було опитування по амбулаторії. Я писала, що нам потрібні спеціалісти, щоб виїжджали хоча б раз у місяць. І ось тепер у нас приїжджають спеціалісти регулярно – психологи, гінекологи, медсестри» (ФГЖЖ, Широківська громада).

При такій комунікації виникає питання щодо охоплення нею людей старшого віку, які мають кнопкові мобільні телефони. Жінки в громадах запевнили, що літніх людей інформують: їм або телефонують, або все необхідне переказують усно.

3. **Перешкоди для жіночої участі та лідерства в доступі до прийняття рішень у Біленьківській, Долинській, Михайлівській, Михайло-Лукашівській, Петро-Михайлівській, Широківській громадах Запорізького району Запорізької області**

Жінка села завжди мала багато обов'язків. Закінчувалась офіційна робота (якщо вона була) і починалась друга – удома по господарству. Знайти час на громадські активності не так уже й просто. Особливо весною, влітку і ранньою осінню. У «Гендерному профілі країни Україна, липень 2023 року» зазначається, що **«сільські жінки особливо вразливі до бідності в різних її формах – грошова бідність, множинні депривації та соціальна ізоляція. Фактично, серед сільських жінок поєднуються декілька факторів ризику бідності»**.³⁶

Саме тому жінка села разом з родиною була і є «замкнена» на своєму господарстві, яке зазвичай цілий рік годує сім'ю і може приносити матеріальний прибуток. Зважаючи на це, не завжди бажання жінки долучитись до громадських активностей може бути реалізоване.

Актуальними є проблеми з транспортною комунікацією між населеними пунктами в межах громади. Наймати машину, аби доїхати до місця зборів чи проведення заходів в інше село і назад, ніхто не буде, бо це потребує багато грошей.

Можуть бути проблеми з наданням інтернет-послуг і послуг мобільного зв'язку (залежно від населеного пункту). Жінки у фокус-групах, в інтерв'ю (ІКК) наголошували, що основна комунікація щодо життя громади відбувається через групи в різноманітних месенджерах.

Окрім цього, жінки самі відмовляють собі бути активними через брак часу (приділяють увагу своїм дітям, чоловіку, доглядають літніх родичів), через емоційне і фізичне виснаження. «Ви знаєте, іноді навіть я, взагалі не хочу, щоб мене навіть ніхто не трогав. Можливо, є таке у кожної людини...» (ФГЖЖ, Михайло-Лукашівська громада).

Є жінки, які не розуміють активну жіночу позицію, мають низьку самооцінку, не впевнені у своїх можливостях або не бачать доцільності громадської діяльності взагалі.

Також громадська діяльність жінок може викликати заперечення у їхніх рідних і близьких, хоча, наприклад, в одному з інтерв'ю ключової інформантки йшлося про те, що «у нас вже зараз трошки інша ситуація через війну. Наших чоловіків майже немає. І тому жінці

³⁶ Гендерний профіль країни Україна ЄС за гендерну рівність: служба допомоги реформам оновлений, липень 2023 року. С. 7. URL: https://euneighbourseast.eu/wp-content/uploads/2024/03/eu4genderhelpdesk_ukrainegenderprofile_2023-cgp_ukr_v5.pdf (Дата звернення 15.06.2025).

десь потрібно свою енергію віддавати, чому б не скористатися, не зробити якісь заходи, де вона може почувати себе сильною, незалежною...» (ІКК, Широківська громада).

У фокус-групах жінки майже не нарікають на місцеву владу щодо питання перешкоджання участі жінок у житті громади. Більшість розуміє, що для втілення певної ідеї чи реалізації ініціативи потрібні ресурси і можливості, яких місцевій владі може бракувати.

Представники керівництва громад у інтерв'ю (ІКК) можуть озвучувати тези про недостатню активність жінок громади. Запевняють також, що підтримують жіночу участь і активність у громадському житті, що місцева влада зацікавлена в жіночій участі.

Водночас в інтерв'ю ключових інформанток є кілька цитат, у яких йдеться про проблеми взаємозв'язків між жінками різних рівнів участі та прийняття рішень у громадах. Це ілюстрації того, що така взаємна робота не є нелегкою.

Перша цитата – про відсутність діалогу між керівництвом громади і жінками: «Можливо, це прозвучить дещо критично щодо керівництва, але, на мою думку, одна з причин – саме організаційна. Керівництво начебто йде назустріч, але цієї тонкої ниточки зв'язку з місцевими жителями на такому повсякденному рівні, на жаль, поки що не вдається налагодити. Через це жінки, здебільшого, залишаються самі з власними проблемами й обговореннями – зустрічаються між собою, коли мають змогу й бажання...» (ІКІ, Михайло-Лукашівська).

Друга – про нерозуміння необхідності участі жінок громади (не керівниць) у прийнятті рішень на певному рівні: «Коли йдеться про організацію чи керівництво процесами прийняття рішень, то спеціально заохочувати жінок нам, по суті, не доводиться – у нас і так у керівному складі переважно жінки... Тому окремого залучення жінок з-поміж громадськості не відбувається, адже рішення ухвалюють уже сформовані органи, у складі яких жінки активно представлені» (ІКІ, Михайлівська громада).

Перешкоди до участі жінок у прийнятті рішень у громадах, їх небажання бути активними або долучатись до лідерських груп можуть зумовлюватись і тим, що жінки та їх родини не забезпечуються відповідним рівнем послуг у громаді. Жителі громад, залежно від місця їх проживання, стикаються з проблемами щодо послуг транспортних, медичних, освітніх, соціальних, культурних, банківських, поштових тощо. На вирішення цих проблем, якщо вони є, витрачаються додаткові зусилля і матеріальні ресурси.

Транспорт. Спільною проблемою для всіх громад, як уже зазначалось, є погане транспортне сполучення, неможливість регулярно пересуватися між селами, а також доїжджати до центрального села в громаді, до міста, де надається переважна більшість послуг

(адміністративні, освітні, медичні та ін.). Позитивне чи негативне сприйняття транспортного питання залежить від розташування населеного пункту.

«Транспорту в Запоріжжя немає зовсім, до Вільнянська (райцентр) – двічі на тиждень» (ФГАЖ, Михайло-Лукашівська громада). У Широківській громаді жінки (ФГАЖ) зауважили, що раніше їздив соціальний автобус, зараз – ні. Водночас, є й інша ситуація. Як було зазначено під час ФГ, для населених пунктів, які розташовані в близькості до обласного центру, нічого не змінилось.

Для сіл, що знаходяться в близькій доступності до обласного центру, необхідність транспортного сполучення – це можливість для жителів громади їздити на роботу до Запоріжжя.

У Біленьківській громаді «був маршрут Мар'ївка – Біленьке. А зараз рух зупинився. І місцеві наші не можуть дістатися до лікарні, адвокатів, які знаходяться у Біленькому» (ФГЖЖ). При цьому жителі Мар'ївки тричі на день можуть виїхати до обласного центру і назад.

Медичні послуги. У громадах також з'явилися проблеми з наданням медичних послуг, особливо вузьких спеціалістів. Аби їх отримати, потрібен транспорт, щоб виїхати до центрального села громади чи то до обласного центру, де є такі фахівці. «Важче стало отримати послуги медицини у вузьких спеціалістів» (ФГАЖ, Біленьківська громада). У Петро-Михайлівській громаді «з дальніх сіл нереально навіть з'їздити до лікаря. Не поїдеш же в понеділок, щоб вернутись в четвер».

Активні жінки у фокус-групі в Михайлівській громаді зазначили, що наявні базові медичні послуги, «є сімейний лікар. Раз в 2 місяці приїжджає стоматолог, приїжджає мобільна флюорографія, гінеколог. Усі інші медичні послуги, включаючи здачу аналізів, – у Запоріжжі. Більшість – платно» (ФГАЖ, Михайлівська громада).

У СТГ можуть бути вакансії лікарів, фельдшерів. Бракує кадрів.

Можливість і стабільність отримання послуг залежить від місця розташування населеного пункту, кількості жителів у ньому і зацікавленості послугодавця обслуговувати своїх клієнтів (зазвичай це банкомат, аптека, пошта). Під час проведення фокус-груп учасниці розповідали таке: «У нас нема банкомата в селі і не було. Тому щоб зняти гроші треба їхати в місто, або, якщо на пошті є потрібна сума, то знімають уже там...»; «У Вільнянськ їздять самі знімати гроші»; «Даємо карточку сусідці, подружці, і та їде на роботу, знімає і вечором привозить» (ФГЖЖ, Петро-Михайлівка громада).

Жителям певних населених пунктів у сільських територіальних громадах може пощастити, якщо забезпечується послуга мобільного банкомата.

Освітні послуги. Також у ФГ жінки висловлювали претензії до освітніх послуг. Хоча дистанційний формат – це один з офіційних форматів освітнього процесу, поширений через безпекову ситуацію в регіоні, жінки незадоволені онлайн-навчанням своїх дітей. Дитина вчиться з дому, але якщо вона мала за віком, то мама не може вийти на роботу. «Освіта. Нікуди діти дітей через відсутність укриттів. Мама не мають змоги через це вийти на роботу» (ФГАЖ, Широківська громада). Багато нарікань і на дитячі садки, які через війну не працюють або працюють частково. «Освіта – діти зараз навчаються онлайн, садочок не працює – мами змушені бути дома з дітьми і працювати або онлайн, або не працювати і виживати» (ФГАЖ, Долинська громада); «не працюють садочки через відсутність укриттів, і мами не можуть вийти на роботу» (ФГАЖ, Михайлівська громада).

Звісно, що питання роботи в сільській місцевості актуальне як ніколи. І ситуацію з маминим безробіттям у сім'ях намагаються вирішувати: з дітьми можуть бути старші діти в сім'ї; дідусі й бабусі. Може бути й інакше: попри молодший шкільний вік дитини, батьки йдуть заробляти гроші, залишаючи дитину саму вдома.

Головною перешкодою в отриманні освітніх послуг офлайн жінки у ФГ називали відсутність укриттів у громадах. І вони праві, адже «не оснащеність закладів бомбосховищами» демографи вважають одним з основних бар'єрів вільного доступу дітей до освіти, спричинених війною³⁷. Ось як про цю ситуацію говорить учасниця фокус-групи в Широківській громаді (ФГЖЖ): «... люди, які виїхали, куди їм повертатися? Роботи немає, в школи треба возити, дитячий садочок теж не в кожному селі є. Так, дітей мало, але ж ніхто не каже, що треба будувати укриття на 800-600, хоча б на ту кількість, яка в нас є...».

Попри висловлені у фокус-групах незадоволення форматом онлайн-навчанням, освітні послуги на територіях громад доступні дистанційно. Аби уможливити навчання офлайн чи то у змішаному режимі, ремонтують вже наявні в навчальних закладах укриття або будують так звані «підземні школи» (підземні укриття з можливістю організації в них освітнього процесу).

³⁷ Якість життя населення України та перші наслідки війни / Черенько Л.М., Полякова С.В., Шишкін В.С., Реут А.Г., Крикун О.І., Когатько Ю.Л., Заяць В.С., Клименко Ю.А.; Нац. акад. наук. Укр., Ін-т демогр. та соц. дослідж. ім.М.В. Птухи. Електронне видання. Київ (2023). https://idss.org.ua/archiv/%D0%9C%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D1%8F_%D1%8F%D0%BA%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C.pdf

Як приклади можна назвати «підземні школи» в Петрополі (Широківська громада)³⁸, у Біленькому (Біленьківська громада)³⁹ та ін.

Про відкриття протирадіаційного укриття (ПРУ) у Люцернянському ліцеї розповідала одна з ключових інформанток (ІКК) з Михайлівської територіальної громади: «Будівництво цього укриття завершується завдяки фінансуванню з державної субвенції. Обласна державна адміністрація надала суттєву підтримку, дофінансувавши проєкт на понад 15 мільйонів гривень... Приміщення розраховане на 100 осіб одночасно, тому планується організація навчання у дві зміни, аби забезпечити безпечний і повноцінний освітній процес».

У СТГ має забезпечуватись і підвезення дітей шкільними автобусами, хоча за умови активізації бойових дій, використання ворогом певних різновидів дронів та іншої зброї, дорога до школи може стати небезпечною. Це також непокоїть батьків. (Під час тривоги шкільний автобус не виїжджає).

Ще серед шкільних проблеми, які непокоять жінок, можна назвати: закриття шкіл через малу кількість учнів (наприклад, у Вільноандріївці в Михайлівській СТГ); статус гімназії, який передбачає зміну місця навчання для учнів старшої школи (школа в с. Долинське Долинської СТГ) тощо.

Соціальні послуги. Жінки у ФГ наголошували, що з початком повномасштабного вторгнення зріс попит на соціальні послуги: по-перше, літні люди залишились самі, без допомоги і догляду, бо через війну їх діти, онуки виїхали; по-друге, уваги й досі потребує велика кількість ВПО, які місцями свого проживання обрали села в громадах Запорізького району. «З напливом переселенців зросло навантаження на соціальні служби, які й так перевантажені» (ФГАЖ, Широківська громада).

Водопостачання. Під час ФГ були скарги від жінок і на організацію водопостачання (йдеться про підвіз води) на певних територіях це стало проблемою: «Робили свердловину на 30 м, і води не було. Висохли наші малі річки, знизився рівень води в ставку, в людей в колодязях опустилась» (ФГАЖ, Михайло-Лукашівська громада); «Порушене водопостачання — зараз із цим дуже важко»; «немає солярки, щоб розвезити воду. Раніше приїжджало 2

³⁸ Вчителі вже підготувались до перших офлайн-уроків: «підземна» школа в Петрополі чекає на учнів (25.02.25) Запорізька обласна державна адміністрація: офіційний сайт. URL: <https://www.zoda.gov.ua/news/73148/vchiteli-vzhe-pidgotuvalis-do-pershih-oflayn-urokiv-pidzemna-shkola-v-petropoli-chekaje-na-uchniv.html> (Дата звернення 10.06.2025).

³⁹ Перший дзвоник у новій безпечній школі в Біленьківській громаді. Запорізька обласна державна адміністрація: офіційний сайт (01.09.2025). URL: <https://www.zoda.gov.ua/news/75889/pershiy-dzvonik-u-noviy-bezpechniy-shkoli-v-bilenkivskiy-gromadi.html> (Дата звернення 03.09.2025).

машини, потім 1, зараз з водою дуже погано» (ФГАЗ, Біленьківська громада). У селах, де організоване централізоване водопостачання, жінки наголошували на проблемі якості питної води. Водночас, у Петро-Михайлівській громаді зауважили, що на території громади, попри такі складні часи, відремонтували водогін.

Адміністративні послуги, зазвичай, можна отримати тільки в ЦНАПі. У села СТГ раз або кілька разів на тиждень можуть приїжджати працівники ЦНАПу.

Маємо підкреслити, що в громадах робиться чимало роботи щодо доступності різних послуг. І щодо факторів безпеки і доступності ситуації складаються різні, тому кожний населений пункт у конкретній громаді в цьому плані мав би розглядатись окремо.

4. Потенційні точки входу, щоб підвищити жіночу участь та лідерство у в Біленьківській, Долинській, Михайлівській, Михайло-Лукашівській, Петро-Михайлівській, Широківській громадах Запорізького району Запорізької області в контексті війни в Україні

Жінки-лідерки (ФГАЗ) усвідомлюють, що не мають виконувати чи дублювати обов'язки і функціонал влади в громаді, не повинні зациклюватись на масштабності проєктів і дій. Від кожної, навіть маленької, справи чи допомоги буде користь людям.

На початку повномасштабного вторгнення активні жінки були одними з перших, хто долучався до місцевих ініціатив у сільських територіальних громадах (Біленьківській, Долинській, Михайлівській, Михайло-Лукашівській, Петро-Михайлівській, Широківській). Жінки ставали волонтерками, доєднувались до вже діючих громадських організацій або створювали нові, чи то просто збирались у групи без реєстрації задля спільної справи – допомоги військовим, вимушено переміщеним особам, своїм односельцям.

Активні жінки, опитані у фокус-групах (ФГАЗ) Біленьківської, Долинської, Михайлівської, Михайло-Лукашівської, Петро-Михайлівської і Широківської громад, зазначали, що запорука жіночої участі у справах громади – це активна громадська і життєва позиції, бажання допомоги.

Наприклад, активістки Широківської громади допомагають ВПО, адже за час повномасштабного вторгнення приїхали тисячі переселенців (ФГАЗ, Широківська громада). У Біленьківській громаді «організовували прибирання територій біля покинутих будівель. І, звичайно, біля своїх будинків, біля школи, на дитячому майданчику»; також «ходили до голови, щоб збільшили кількість підвозу води, бо треба готувати їсти, не у всіх є скважина» (ФГАЗ, Біленьківська громада).

Для жіночого лідерства важливим є прояв суспільно-корисної, затребуваної ініціативи. Вона може бути індивідуальна та різновекторна, наприклад, така: «Як бібліотекарка, допомагаю з книжками, також з цифровізацією: звертаються люди, щоб допомогла сплатити комуналку та послуги зв'язку через інтернет» (ФГАЖ Михайло-Лукашівська громада).

Звісно, що ініціатива – позитивний момент, але тільки за її рахунок справ громадських багато не зробиш. Це розуміють активні жінки. Під час комунікації у фокус-групах (ФГАЖ) вони зазначали, що їм потрібні знання про лідерство, вони не проти вчитись бути лідерками: «Прийшла в групу лідерок. Хочу навчитись, як я можу більше впливати на життя громади» (ФГАЖ, Біленьківська громада).

Жінки зауважили, що участь у проєктах, пов'язаних із жіночим лідерством, – це їх свідомий вибір, без жодного примусу й тиску.

Водночас, у жіночих ФГ були відповіді щодо неготовності ставати лідерками: «Я сама по собі не лідер, скажімо так. Я працівник, який відпрацює десь і все. Я подам ідею, багато чого зроблю, але ось сама лідер – ні» (ФГЖЖ, Широківська громада).

Чоловіки про жіночу активність. Зміст проведених ФГ з чоловіками («ОКТОПУС») переконує в тому, що більшість з них нормально реагує на те, що жінки обіймають керівні посади в їх громадах або в установах чи то закладах. Не без того, що в когось зберігся стереотипний підхід до визначення жіночих позицій у суспільстві: «Питаєш жінку, як це зробити, вона скаже, а ти зробиш все навпаки, і все буде правильно» (ЧФГ, Михайло-Лукашівська СТГ). Для інших – на першому місці професійні якості незалежно від статі: «я не вважаю, що існує чоловіча професія, якийсь там вантажник чи шахтар. Це також може бути жінка з такою ж ймовірністю, як і чоловік» (ЧФГ, Долинська СТГ).

Чоловіки розуміють і приймають (хоча не всі) той факт, що війна змушує жінок виконувати чоловічу роботу і навіть ту, де треба докладати фізичну силу. «У нас жінки косять траву. Мотокосами. Це важка робота для жінок. Чоловіків не вистачає. Просто зараз така ситуація. Тому вимушені залучати жінок до такої праці» (ЧФГ, Михайло-Лукашівська СТГ).

Іноді у відповідях чоловіків простежується розуміння понять жінка-керівниця і жінка-лідерка в синонімічному контексті. «Я сам дочку виростив з першого класу, з садика. У мене жінка лідер, директор» (ЧФГ, Михайло-Лукашівська СТГ).

Уточнімо, що відмінності між статусом лідера і формального керівника зумовлюються виконуваними рольовими та функціональними особливостями. «Керівництво передбачає монополію на прийняття рішень і контроль за їх виконання. Лідер не узурпує право приймати рішення, а, навпаки,

запрошує до цього кожного співробітника. Лідерство необхідно розглядати як групове явище: лідер не може існувати наодинці, він завжди існує як елемент групової структури...».⁴⁰

Чоловіки розуміють, що заважає жінці в селі бути активною на громадській роботі. «Сім'я, діти, робота. Я в сільській місцевості живу, то жінки зайняті або домогосподарством, або на роботі, або домом, або дітьми. Бува просто нехватка часу» (ЧФГ, Долинська СТГ). Тут чоловіча оцінка цілком збігається із жіночою.

Для громад Запорізького району вкрай актуальне **питання безпеки**. Саме воно має бути першим у плані організації активностей для жіноцтва.

Є запит від активісток на **створення безпечних просторів**, де жінки могли б збиратися для проведення засідань, різних заходів тощо. Приміщення може бути в адміністративній, культурній, освітній будівлі в селі, головна вимога – там має бути укриття.

Однією з основних потреб на місцях є **організація нормальної транспортної комунікації** між населеними пунктами в сільських громадах, що дозволило б покращити процеси взаємодії між активними жінками і населенням у громадах.

Для молодих жінок, які долучились або хотіли проявляти свої лідерську якість на користь громади, **актуальним є питання зайнятості їх дітей** (поки мами беруть участь у заходах або навчанні).

Важлива продумана взаємодія і спільне планування роботи громадського сектора й органів місцевої влади щодо залучення жіночого активу і населення громад як учасників різних заходів у зручному для всіх форматі й у зручний час. Варто звертати увагу на потреби і запити жінок громади та відповідно корелювати проекти, тренінгові програми і т.п. від громадських організацій і благодійний фондів.

Відповіді жінок-жительок у фокус-групі в Долинській громаді (ФГЖЖ) містять певну підказку щодо ситуації з навчанням лідерству: перш, ніж братися допомагати і вчити жінок, треба добре вивчити, що вони хочуть і що їм треба.

Бути активною жінкою, жінкою-лідеркою – це відповідально, це витратити свої сили й енергію не на себе, не на своє, а на людське, громадське. Тут і важливо, аби та чи ті, хто готовий попрацювати на громаду зміг стати лідером, або знайшов свою лідерку і об'єднався з нею.

Часто громадська організація чи жіноча ініціатива починається з гуртування подруг, сусідок або просто знайомих між собою жінок. Жінок починають «об'єднувати» проблеми або перспективи. Ось як про створення ГО в громаді розповіла інша ключова інформантка (Петро-

⁴⁰ Скиданенко Ю., Часник Ю. Лідер та керівник: їх схожість та відмінність. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/28503/1/Skydanenko.%20Chasnyk.pdf;jsessionid=4DBFA0539E5C0A1331761166AF40CC1E> (Дата звернення 01.08.2025).

Михайлівська громада): «У нас громадська організація, вона недавно створена... Ми спочатку відкрили центр життєстійкості, але для того, щоб нам якась надавалася допомога, і фінансова, і психологічна, і всі допомоги, нам все-таки треба була громадська організація. Ми дуже довго до цього йшли. Тому що на сьогодні у нас такий дефіцит кадрів...». Окрім цього, **у сільській місцевості або немає роботи, або вона низькооплачувана. А щоб відчувати можливість допомагати іншим і бути активною поза домом, треба, щоб були забезпечені власні базові потреби, в т.ч. фінансові.**

Жіноча організація зазвичай об'єднує жінок, її мета – спільна діяльність задля досягнення чітко означених цілей шляхом вирішення конкретних завдань. Формат жіночих організацій може бути різний. У «Гендерному профілі України» зазначається, що «з першого дня повномасштабного вторгнення саме жіночі організації забезпечували їжу, тимчасове житло, одяг, засоби гігієни, медикаменти, інші предмети першої необхідності, психологічну підтримку та захист внутрішньо переміщеним особам та мешканцям районів, де відбувалися бойові дії... Після перших тижнів дещо хаотичного реагування жіночі організації почали проводити стандартну оцінку потреб постраждалого населення, яка згодом стала більш інституціоналізованою практикою».⁴¹ Від лютого 2022 року повномасштабна війна «суттєво змінила напрямки діяльності» жіночих організацій. Нині ж «їм потрібні ресурси та партнерства, щоб повноцінно повернутися до своєї стратегічної діяльності – адвокації, захисту та просування прав жінок».⁴²

У нас не має складатися міф, що жінки «біжать» організовуватись. Наприклад, одна з ключових інформанток (ІКК) з Петро-Михайлівської громади на питання «І ніхто не проявляє ініціативу, щоб створити, можливо, групу або громадську організацію?» відповіла: **«Ініціативу проявляють, але немає бажуючих, щоб не організувати, а долучитись до цього».**

У згадуваних нами сільських територіальних громадах є ГО. Не всі вони жіночі, але громадський сектор діє. У Біленьківській громаді є ГО «Каскад ідей»; у Долинській – ГО «Ветеран Долинської громади», у Михайлівській громаді – ГО «Відбудова, зміцнення, розвиток». ГО «Спільнота небайдужих» розпочала свою роботу в Михайло-Лукашівській громаді, а в Петро-Михайлівській – ГО «Завтра буде». У Широківській працює ГО «Клуб Успішних Пані» та ін. У таких організаціях зацікавлена і місцева влада, оскільки може виступати як партнер певних проєктів і мати конкретний результат.

⁴¹ Гендерний профіль країни Україна ЄС за гендерну рівність: служба допомоги реформам оновлений, липень 2023 року. С. 19. URL: https://euneighbourseast.eu/wp-content/uploads/2024/03/eu4genderhelpdesk_ukrainegenderprofile_2023-cgp_ukr_v5.pdf (Дата звернення 15.06.2025).

⁴² Там само, С. 39.

У Біленьківській, Долинській, Михайлівській, Михайло-Лукашівській, Петро-Михайлівській, Широківській громадах активістки беруть участь у групах «Жіночого лідерства в надзвичайних ситуаціях» (проект WLiE від «CARE Україна» разом із ГО «Безпечний простір»).

Місцева влада має свій інтерес у взаємодії з немісцевими громадськими організаціями, які надають сільським територіальним громадам різноманітну підтримку. Це психологічна і медична допомога, особистий розвиток, створення власного бізнесу, підтримка дитинства тощо. У фокус-групах та в інтерв'ю ключових інформанток згадуються такі організації, як: «Безпечний простір», «Лікарі світу», «100% життя», «Дівчата», «YES», «Право на захист», «Схід SOS», «10 квітня», «Caritas», «ПосмішкаЮА» та ін.

5. Потенційні ризики від участі жінок в проекті з жіночого лідерства в Біленьківській, Долинській, Михайлівській, Михайло-Лукашівській, Петро-Михайлівській, Широківській громадах Запорізького району Запорізької області

Активна участь жінок у громадському житті підтримується в українському суспільстві.

Проте на зараз є певні ризики щодо такої діяльності:

1) Найголовніший – це небезпека через наближеність територій громад до зон бойових дій і відсутність або недостатню кількість укриттів; можливість потрапляння під обстріли, бути пораненою чи вбитою. Також не можна виключати й свідоме нехтування жінками тривоги і потреби перебувати в укритті або хоча б дотримуватись правила «двох стін».

2) Небезпека в повсякденному житті на території населеного пункту:

✓ безпритульні агресивні тварини, зокрема собаки (наприклад, у селі Відрадне Широківської СТГ багато собак залишають дачники після весняно-літнього сезону; у селах Мар'ївка (Біленьківська СТГ), Петро-Михайлівка (Петро-Михайлівська СТГ) та в інших – після військових. За стерилізацію однієї собаки треба заплатити понад тисячу гривень. Для громади і для окремої людини – це дорого. Окрім того, тварин не забирають у притулок, а повертають назад, їм нема де буде жити;

✓ до приватних господарств почали заходити дикі тварини (кабани, лиси, білки), збільшилась кількість хижих птахів;

✓ відсутність освітлення в темний час доби в селах громад (це ще від початку війни триває, коли було світломаскування); жінки говорять, що після того, як темнішає надворі, на вулицю намагаються не виходити.

3) Наявність проблем із організацією пасажирських перевезень між селами в громадах, змушує жінок знаходити інші засоби пересування (пішки, велосипед, скутер, попутна машина). Це також містить небезпеку: на жінку можуть напасти, пограбувати, вчинити сексуальну наругу, вбити.

Теза про інші засоби пересування прийнятна для жінок не в усіх громадах. Наприклад, якщо в с. Вільноандріївка (Михайлівська СТГ) зазначали, що доїжджають на маршруті до траси, а там, як вийде (пішки чи інша маршрутка, якщо пощастить), то у с. Мар'ївка Біленьківської СТГ жінки зауважили, що відстань у 10 кілометрів між селами ані пішки, ані на велосипеді долати не будуть, бо фізично це дуже важко.

4) Також жінки зазначали, що для участі в громадських заходах час від часу мають відпрошуватися з роботи у своїх керівників. Останні не завжди ставляться до цього схвально. Жінки бояться втратити стабільну роботу, яку так важко знайти в сільській місцевості.

5) Громадська активність жінок може не подобатись їх рідним. Це може зумовити конфлікти в межах сім'ї, коли жінка опиниться в ситуації вибору: або чоловік, діти, батьки, або громадська робота. Може бути і образа з боку односельців.

6) Ризик втраченої матеріальної вигоди через участь у громадських активностях. (За час, який жінка витрачає на громадські ініціативи, вона могла заробити певну суму грошей, додатково виконуючи або роботу за основним місцем праці, або реалізуючи інші можливості).

6. Прогалини та сфери для подальших досліджень

1) Жіноче керівництво і більшість жінок-депутаток у сільських радах сприймається в громадах як норма, без будь-яких застережень. Такий «жіночий феномен» на рівні управління сільськими територіальними громадами повинен мати об'єктивне обґрунтування (Причому варто робити це, порівнюючи мирний і воєнний час).

2) Взаємодія керівництва сільських громад (а це переважно жінки), жіночого активу з представниками військових підрозділів залишилась поза увагою. В умовах війни це є вкрай важливим.

3) Форми жіночого активізму не можуть бути однаковими в мирний час і в час війни. Їх специфіка варта детального розгляду.

4) Особливості комунікації і взаємодії між жінками керівництва СТГ з місцевими жінками-активістками та жінками-лідерками (території можливих бойових дій), мають бути проаналізовані і прописані як рекомендації.

5) Питання кадрових резервів з орієнтацією на жінок-лідерок, жінок-активісток:

- ✓ А) наскільки на життєдіяльність громади міг вплинути виїзд жінок-керівниць і жінок з управлінського складу за кордон, у безпечні області України у перші тижні, місяці повномасштабного вторгнення. Чи готові були інші жінки (зі складу жінок-лідерок, жінок-активісток) замістити їх? Чи взагалі були такі жінки в громаді?
- ✓ Б) наскільки на життєдіяльність громади могла вплинути мобілізація чоловіків-керівників і чоловіків-управлінців і чи були готові жінки (зі складу жінок-лідерок, жінок-активісток) замістити їх? Чи взагалі були такі жінки в громаді?

6) Має надалі розвиватись тема ВПО, зокрема проблема внутрішнього переміщення особи в межах однієї області (на рівні сприйняття місцевою владою і місцевим населенням «справжніх»/ «несправжніх» переселенців).

7) Потреба в документальному підтвердженні участі жінок-лідерок у тренінгових програмах. Йдеться про легітимацію сертифікатів тренінгів. Для жінок-активісток бюджетних, комунальних організацій вони мали б зараховуватися як курси підвищення кваліфікації. Це буде одночасно і як мотивація, і як стимул брати участь у тренінгових програмах, особливо тих, які розраховані на тривалий час проведення (Питання ліцензування тривалих за часом проектних програм).

Посилання

1. DeepStateMap. URL: <https://deepstatemap.live/#8/47.3295156/34.7167969> (Дата звернення 04.08.2025).
2. Rapid Gender Analsys: Ukraine. August 2024. URL: <https://www.care.de/media/websitedateien/care-allgemeines/publikationen/advocacy/care-rga-ukraine-2024.pdf> (Дата звернення 15.06.2025).
3. Атлас адміністративно-територіального устрою області. Запоріжжя, серпень 2020. URL: https://www.zoda.gov.ua/files/WP_Article_File/original/000142/142760.pdf (Дата звернення 10.06.2025).
4. Бублик М. Сільська громада. Життя біля війни. 28.08.2023. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/3753956-silska-gromada-zitta-bila-vijni.html> (Дата звернення 15.08.2025).
5. Вас вітає Петро-Михайлівська сільська рада. Петро-Михайлівська сільська рада : офіційний сайт. URL: <https://p-mih-gromada.gov.ua/news/1738324714/>(Дата звернення 01.08.2025).
6. Вчителі вже підготувались до перших офлайн-уроків: «підземна» школа в Петрополі чекає на учнів. 25.02.25. Запорізька обласна державна адміністрація : офіційний сайт. URL: <https://www.zoda.gov.ua/news/73148/vchiteli-vzhe-pidgotuvalis-do-pershih-oflayn-urokiv-pidzemna-shkola-v-petropoli-chekaje-na-uchniv.html> (Дата звернення 10.06.2025).
7. Гендерний профіль Запорізької області. 2024. 38 с. URL: https://dszn-zoda.gov.ua/sites/default/files/loadfiles/gendernyy_profil_zaporizkoyi_oblasti_2024.pdf (Дата звернення 28.05.2025)
8. Гендерний профіль країни Україна ЄС за гендерну рівність: служба допомоги реформам оновлений, липень 2023 року. С. 10. URL: https://euneighbourseast.eu/wp-content/uploads/2024/03/eu4genderhelpdesk_ukrainegenderprofile_2023-cgp_ukr_v5.pdf (Дата звернення 15.06.2025).
9. Головне управління статистики в Запорізькій області : офіційний сайт. URL: <https://www.zp.ukrstat.gov.ua/index.php/10-diyalnist-golovnogo-upravlinnya/688-shchodo-perenesennya-terminiv-oprilyudnennya-informatsiji> (Дата звернення 05.07.2025).
10. Громада. Михайлівська сільська рада : офіційний сайт. URL: <https://mykhailivska-gromada.gov.ua/gromada-15-45-16-05-06-2018/> (Дата звернення 01.08.2025).
11. Долинська сільська територіальна громада : офіційний сайт. URL: <https://dolynska-gromada.gov.ua/> (Дата звернення 01.07.2025).

12. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text> (Дата звернення 05.06.2025).
13. Закон України «Про внесення змін до Закону України "Про місцеве самоврядування в Україні" щодо вдосконалення правового регулювання інституту старост та його діяльності в умовах воєнного стану» (2024). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3870-20#Text> (20.08.2025).
14. Закон України «Про захист інтересів суб'єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2115-20#Text> (Дата звернення 05.07.2025).
15. Запорізька районна державна адміністрація: офіційний сайт. URL: <https://zrda.gov.ua/silski-selyshchni-ta-miski-rady/posylannya-na-ofitsiyini-sayty-hromad/> (Дата звернення 10.06.2025).
16. Носок О. Війна не зупинила розвиток: як живе прифронтова Широківська громада на Запоріжжі (інтерв'ю). 14.08.2025. URL: <https://1news.zp.ua/voina-ne-ostanovila-razvitie-kak-zhivet-prifrontovaya-shirokovskaya-gromada-pod-zaporozhem/> (Дата звернення 15.08.2025).
17. Методичні рекомендації щодо реалізації військовими адміністраціями населених пунктів та їх посадовими особами окремих повноважень ОМС в умовах воєнного стану (2022). С. 4. URL: https://decentralization.ua/uploads/library/file/830/Metodychni_rekomendatsii_Viyskovi_administratsii_realizatsiia-povnovazhen-2772-7349-2998.1.pdf (Дата звернення 15.06.2025).
18. Залізнюк В. Хто важливіший: військова адміністрація чи місцева рада. 23.04.22. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/hto-vazhlivishiy-viyskova-administraciya-chi-misceva-rada.html> (Дата звернення 05.06.2025).
19. Перелік територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією» (Наказ Мінрозвитку від 28.02.2025 № 376 ("Про затвердження Переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією). URL: <https://mindev.gov.ua/storage/app/sites/1/uploaded-files/perelik-nakaz-1151-vid-15-lypnja-2025.pdf> (Дата звернення 20.07.2025).
20. Перший дзвоник у новій безпечній школі в Біленьківській громаді. Запорізька обласна державна адміністрація : офіційний сайт (01.09.2025). URL:

<https://www.zoda.gov.ua/news/75889/pershiy-dzvonik-u-noviy-bezpechniy-shkoli-v-bilenkivskiy-gromadi.html> (Дата звернення 03.09.2025).

21. Про громаду. Широківська громада : офіційний сайт. URL: <https://shtg.gov.ua/about-community> (Дата звернення 01.07.2025).
22. Розвиток Михайлівської громади: поступово, крок за кроком. МІГ. URL: <https://mig.com.ua/rozvytok-mykhajlivskoi-hromady-postupovo-krok-za-krokom/> (Дата звернення 01.08.2025).
23. Скиданенко Ю., Часник Ю. Лідер та керівник: їх схожість та відмінність. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/28503/1/Skydanenko.%20Chasnyk.pdf;jsessionid=4DBFA0539E5C0A1331761166AF40CC1E> (Дата звернення 01.08.2025).
24. Соціальний паспорт. Петро-Михайлівська сільська рада : офіційний сайт. URL: <https://p-mih-gromada.gov.ua/news/1738324714/> (Дата звернення 01.07.2025).
25. Якість життя населення України та перші наслідки війни / Черенько Л.М., Полякова С.В., Шишкін В.С., Реут А.Г., Крикун О.І., Когатько Ю.Л., Заяць В.С., Клименко Ю.А.; Нац. акад. наук. Укр., Ін-т демогр.та соц. дослідж. ім.М.В. Птухи. Електронне видання. Київ (2023). <https://idss.org.ua/arhiv/%D0%9C%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D1%8F%D1%8F%D0%BA%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C.pdf>

**Інформація про жінок-лідерок
(ФГ ГО «Безпечний простір»)**

№	Вік	Освіта	Сімейний стан	Діти	Інші характеристики
Біленьківська СТГ					
1.	55	вища	незаміжня	1	
2.	24	вища	незаміжня	-	
3.	32	вища	заміжня	2	
4.	65	вища	заміжня	2	
5.	45	неповна вища	заміжня	2	
6.	45	середня	заміжня	1	
7.	23	неповна вища	незаміжня	-	
8.	22	вища	незаміжня	-	
9.	45	вища	незаміжня	1	ВПО
10.	39	середня спеціальна	заміжня	2	
Долинська СТГ					
1.	43	вища	заміжня	3	
2.	34	вища	заміжня	2	
3.	34	вища	заміжня	1	ВПО
4.	39	вища	удова	1	
5.	30	вища	заміжня	1	ВПО
6.	47	середня	заміжня	3	
7.	43	середня спеціальна	заміжня	2	
8.	46	середня спеціальна	заміжня	2	ВПО
9.	27	вища	заміжня	1	
10.	39	вища	розлучена	1	

**Інформація про жінок-лідерок
(ФГ ГО «Безпечний простір»)**

№	Вік	Освіта	Сімейний стан	Діти	Інші характеристики
Михайлівська СТГ					
1.	29	вища	заміжня	1	ВПО
2.	43	середня спеціальна	незаміжня	1	мати-одиначка
3.	44	середня спеціальна	незаміжня	1	мати-одиначка
4.	46	вища	заміжня	1	
5.	26	вища	незаміжня	-	
6.	45	вища	заміжня	1	
7.	55	вища	заміжня	2	ВПО
8.	40	вища	заміжня	-	
9.	46	середня спеціальна	заміжня	2	
10.	41	середня спеціальна	розлучена	2	
11.	41	вища	заміжня	1	
Михайло-Лукашівська СТГ					
1.	55	середня спеціальна	заміжня	2	
2.	45	загальна середня	заміжня	1	
3.	18	загальна середня	незаміжня	-	
4.	69	вища	заміжня	2	ВПО
5.	25	загальна середня	незаміжня	1	
6.	36	вища	незаміжня	2	
7.	34	загальна середня	незаміжня	2	
8.	56	вища	удова	2	
9.	29	середня спеціальна	незаміжня	-	
10.	34	вища	заміжня	2	

**Інформація про жінок-лідерок
(ФГ ГО «Безпечний простір»)**

№	Вік	Освіта	Сімейний стан	Діти	Інші характеристики
Петро-Михайлівська СТГ					
1.	33	вища	заміжня	2	
2.	31	вища	заміжня	1	
3.	49	середня	заміжня	2	ВПО
4.	40	середня	заміжня	0	
5.	43	середня	заміжня	2	
6.	39	вища	заміжня	4	багатодітна родина
7.	36	вища	заміжня	1	
8.	49	середня	заміжня	3	багатодітна родина
9.	46	середня	заміжня	2	
10.	38	середня спеціальна	заміжня	2	
Широківська СТГ					
1.	50	вища	заміжня	2	дружина військового
2.	33	вища	заміжня	1	член родини військовослужбовця
3.	56	вища	незаміжня	1	ВПО
4.	22	вища	незаміжня	-	
5.	35	вища	незаміжня	-	ВПО
6.	35	вища	заміжня	2	
7.	32	вища	незаміжня	-	
8.	21	вища	незаміжня	-	
9.	21	вища	незаміжня	-	
10.	39	вища	заміжня	2	

Керівний склад громад (гендерні характеристики)

Назва сільської ТГ	Голова сільради	Заступники голови сільради*
Біленьківська	Жінка	1. Жінка 2. Жінка
Долинська	Чоловік	1. Жінка(перший заступник) 2. Чоловік 3. Чоловік
Михайлівська	Жінка	1. Жінка 2. Чоловік
Михайло-Лукашівська	Жінка	1. Жінка 2. Жінка
Петро-Михайлівська	Жінка	1. Жінка 2. Жінка
Широківська	Чоловік	1. Чоловік 2. Чоловік 3. Жінка 4. Жінка

Назва сільської ТГ	Голова сільради (ім'я та прізвище)
Біленьківська	Світлана Зачепило
Долинська	Богдан Федчук
Михайлівська	Алла Король
Михайло-Лукашівська	Олена Байдукова
Петро-Михайлівська	Світлана Тищенко
Широківська	Денис Коротенко

*Інформація міститься на офіційних сайтах громад, а також зібрана фасилітаторками проекту

Депутатський склад сільських рад (гендерні характеристики)

Назва сільської територіальної громади	Депутатки сільради (жінки)	Депутати сільради (чоловіки)	Секретар(ка) сільської ради
Біленьківська	12	9	Жінка
Долинська	12	10	Жінка
Михайлівська	9	5	Жінка
Михайло-Лукашівська	14	7	Жінка
Петро-Михайлівська	19	4	Жінка
Широківська	10	16	Жінка